

**ВУЧЭБНАЯ ПРАКТЫКА ПА ФАЛЬКЛОРУ
ЯК ФАКТАР СЦВЯРДЖЭННЯ КУЛЬТУРНА-КАШТОЎНАСНЫХ
АРЫЕНТАЦЫЙ СТУДЭНТАЎ**

Развіццё сучаснага грамадства звязана з разбурэннем агульнакультурных канвенцыянальных рытмаў, трансфармацыяй культурнай прасторы інфармацыйнай парадыгмы, што непазбежна суправаджаецца пераглядам, крытыкай ранейшых светапоглядных арыентацый; у «каналах» міжцывілізацыйных пераходаў пры змене значных кодаў культуры ў самых разнастайных яе сферах, якія рэгулююцца сацыяльнай памяццю, адбываецца інтэнсіўная пераацэнка каштоўнацей, што натуральна прадудыруе трансфармацыю культурна-каштоўнасных светаў [4, 4]. Асаблівасцямі масавай, спажывецкай культуры становяцца страта этычных нарматываў, аб'яцэнняўне спрадвечных маральных і духоўных каштоўнасцей, свядомае парушэнне традыцыйных прыёмаў стварэння рэчаў на аснове пачуцця меры і гармоніі. Такая культура не толькі ігнаруе заветы традыцыі, але і гуліва разбурае высокі і сур'ёзны настрой народнай культуры. З гэтым звязаны пераакцэнціроўка з духоўных каштоўнасцей на цялесна-матэрыяльныя, звужэнне культуры да знешніх праяў і, адпаведна, рост выразна выяўленай у адносінах да чалавека і прыроды агрэсіўнасці.

Дзякуючы развітасці пэўных адукацыйных тэхналогій, мас-медыйных і мультымедыйных тэхнік, эфектыўнасці сістэм «public-relations» (у шырокім сэнсе), псіхатэрапеўтычных школ і працэдур сучасны чалавек фарміруецца такім, якім яго бачаць тэорыі эканамічнага рацыяналізму, навейшыя ўяўленні пра грамадства спажывання і прымкнуўшы да іх фрэйдызм. Сучаснае мастацтва сваімі сродкамі канструіруе прасторава-часавую сетку чалавечай жыццядзейнасці, якая дэфармуецца пад уплывам створаных ідэалагічных міфаў, навуковых парадыгмаў і тэхнічных дасягненняў, утварае парасакральныя сімвалічныя сістэмы, элементы якіх замяшчаюць традыцыйныя сакральныя фігуры, духоўныя каштоўнасці і ідэалы, што павінны трансфармаваць натуральныя, стыхійна ўзнікшыя імкненні чалавека ва ўстойлівае духоўныя канстанты быцця. У выніку ўздзеяння масавай культуры ўтвараецца асобая «парода» чалавека – «чалавек масавы», які ганарыцца сваёй аднолькавасцю з іншымі. «Асаблівасць нашага часу ў тым, – адзначаў Артэга-і-Гасэт, – што шэрыя (пасрэдня) душы, якія не падманваюцца наконт уласнай пасрэднасці, бязбоезна сцвярджаюць сваё права на яе і навязваюць яе ўсім паўсюль» [2, 311]. Адсюль заканамерныя прагнозы «антрапалагічнай катастрофы», калі чалавецтва будзе вымушана існаваць не ў натуральна і гістарычна склаўшыхся ўтварэннях – культурах, а ў штучна пабудаваных вакол «выдуманых» анталагічных ядраў несувымяральных светах, у цывілізацыях. Пры гэтым апошнія трактуюцца як

«неда-светы», інжынерныя ўтварэнні, якія пазбаўлены якіх-небудзь формаў самарэфлексіі.

Думаецца, што патрабаваннем сённяшняга дня з'яўляецца зварот да адаптацыйна-дзеісных мадэлей, выпрацаваных беларускай традыцыйнай культурай, скіраваных на пазбяганне і пераадоленне небяспекі. Народы з цяжкім лёсам, да якіх трэба аднесці і беларусаў, як вядома, у крытычных сітуацыях узнаўляюць цэлы комплекс рэакцый, эмоцый, дзеянняў, якія ў ранейшых падобных сітуацыях давалі магчымасць перажыць іх з найменшымі стратамі. Этнічныя канстанты, пад якімі разумеюцца пазалагічныя паняцці, што служаць каркасам этнічнай традыцыі ў любой яе мадыфікацыі, уключаюць наступныя вобразы: лакалізацыю вытоку зла; лакалізацыю вытоку добра і ўяўленне пра спосаб дзеяння, пры якім добро перамагае зло. І тут важна даследаваць, рэканструяваць, прычым не толькі штучна, у музейна-архіўным варыянце, а ў свядомасці носьбітаў культуры, у першую чаргу маладога пакалення, прынцыпы традыцыйнай этыкі, нацыянальнай сістэмы выхавання і адукацыі, духоўныя асновы вуснапаэтычнай творчасці, традыцыйнай рытуальна-абрадавай культуры і элементаў гаспадарчай дзейнасці, у тым ліку адносіны да прыроды як да каштоўнасці, з якой чалавек знаходзіцца ў глыбокай інтымнай сувязі.

У гэтым кантэксце ўсё больш актуалізуецца роля сучаснай этнакультуралагічнай адукацыі, якая, акрамя іншага, павінна падтрымаць духоўна-маральную агульнасць пакаленняў, забяспечыць перадачу культурных каштоўнасцей ад пакалення да пакалення, сфарміраваць ці сцвердзіць адпаведную шкалу культурна-каштоўнасных арыентацый. Ужываючы слова «сфарміраваць», трэба памятаць, што глыбінныя асновы культуры нельга аўтаматычна перавесці ў штампы, стэрэатыпы і на іх аснове немагчыма скласці аперацыйныя тэхнікі, выкарыстоўваючы якія можна было б зрабіць чалавека носьбітам нацыянальнай культуры. Бо культура не можа быць складзена з набору знешніх інстытутаў і рэгламентацый. Каб быць сапраўдным носьбітам культуры, акрамя іншага, неабходна ўсведамляць і адчуваць стыль нацыянальнай культуры, яе ўнутраную форму і сэнсаспараджаючыя функцыі (гарманізацыя адносін чалавека з чалавекам, чалавека з прыродай; актывізацыя гістарычнай памяці народа – у прыватнасці праз складанне сістэмы нацыянальных герояў і сімвалаў; асэнсаванне гісторыка-культурнага ландшафту і пад.). Гэтаму ўсведамленню ў пэўнай ступені павінна паспрыяць вучэбная фальклорная практыка, якая праводзіцца на першых курсах філалагічных факультэтаў ВНУ. Яе асноўнымі мэтамі з'яўляюцца:

– **вучэбная** – замацаванне ўмення распазнаваць, ацэньваць аўтэнтычныя формы фальклорнай культуры, якая абапіраецца на самадастатковую, даволі ўстойлівую традыцыю;

– **навуковая** – выпрацоўка навыкаў самастойных назіранняў над асаблівасцямі бытавання фальклорных традыцый у часавым зрэзе пачатку XXI ст.; даследаванне пашыранасці і бытавання фальклорных жанраў у межах асобных арэалаў; вызначэнне характэрных для традыцыйнай культуры

спецыфічных спосабаў успрымання і інтэрпрэтацыі рэчаіснасці (светабачання), выяўленне рыс міфапаэтычнай свядомасці, якая да нашых дзён праяўляецца ў сваёй сутнасці; устанаўленне прычын выключнай устойлівасці шэрагу фальклорных жанраў;

– **выхаваўча-педагагічная** – абуджэнне цікавасці студэнтаў да гісторыі народа, яго культуры, побыту; глыбокае знаёмства з маральным кодэксам народа; развіццё эстэтычных густаў студэнтаў; авалодванне навыкамі правядзення грамадскай работы, вядзення гутарак, устанаўлення зносін з носьбітамі фальклору – людзьмі розных узростаў, характараў, адукацыі, веравызнання.

Студэнты пазнаёмяцца са шматаспектнымі праявамі традыцыйнай культуры, псіхалогіі народа, з жывым бытаваннем твораў вуснай народнай творчасці, дыялектнай мовы. Яны будуць мець справу, па-першае, з калектыўнымі традыцыйнымі, ці фальклорнымі, тэкстамі розных жанраў, а таксама тэкстамі ў працэсе жанравага станаўлення; па-другое, з самымі разнастайнымі каментарыямі да іх выканаўцаў; па-трэцяе, з тэкстамі герменеўтычнага характару. Частка тэкстаў будзе стварацца сумеснымі намаганнямі інфарманта і збіральніка ў выніку даследчых інтэрв'ю на тэмы, зададзеныя загадзя складзенай праграмай-апытальнікам. Гэта дапаможа практыкантам асэнсаваць асновы мастацкай творчасці народа, далучыцца да эстэтычных густаў, маральна-этычных арыенціраў носьбітаў традыцыйнай культуры. Комплекснасць вывучэння фальклору непазбежная, бо адпавядае прыродзе гэтай з'явы. Назіраючы самастойныя фальклорна-этнаграфічныя комплексы (закончаныя ў сэнсавых, кампазіцыйных, функцыянальных адносінах фрагменты традыцыйнай культуры), асобныя жанры, унутрыжанравыя, тэматычныя групы фальклорных тэкстаў з улікам асаблівасцей іх зместу, прызначэння і функцый, студэнты павінны зразумець значэнне і ролю фальклорных тэкстаў у рэалізацыі сэнсавых дамінант той ці іншай мясцовай культуры.

Фальклорныя тэксты многіх жанраў да сённяшняга часу выступаюць у якасці абавязковых нарматыўных звёнаў усяго комплексу культурнай традыцыі. Яе структура поўнасцю забяспечвае жыццёва неабходны рад адносін: «чалавек – свет стыхій, сіл прыроды», «чалавек – вышэйшыя сілы і іншасвет», «чалавек – грамадства». Спасцігнуць сутнасць гэтых адносін студэнтам (у свядомасці якіх з неабходнасцю павінны прысутначаць этнакультуралагічны і экалагічны складнікі) дапамогуць адпаведна распрацаваныя апытальнікі. У іх аснову неабходна пакласці комплексны падыход да матэрыялу, канцэпцыю аб з'явах фальклору як неад'емных і дзейных складніках змястоўнага плана культурнай традыцыі. Складанне апытальнікаў патрабуе ўліку новых тэндэнцый сучаснай беларускай фалькларыстыкі, якая, сярод іншага, паступова пашырае арэал даследаванняў і вывучае не толькі класічныя жанры фальклору, але і разнародны па сваім складзе гарадскі фальклор, фальклор кніжнага паходжання [гл.: 1; 3]. Пры гэтым трэба ўлічваць, што 1) сучасны фальклор характарызуецца трансфармацыяй самой традыцыі і форм яе перадачы (да вуснай дадалася

пісьмовая, перш за ўсё друкаваная, а таксама электронная); 2) пласты гарадскога фальклору актыўна ўзаемадзейнічаюць як між сабой, так і з традыцыйным дзіцячым фальклорам, дарослай традыцыйнай народнай творчасцю, з «самадзейнай» аўтарскай творчасцю, прафесійнай літаратурай і масавай культураю.

Культура горада занадта доўга заставалася для навукі *terra incognita*, з'яўляючыся матэрыялам даследавання для пісьменнікаў-бытапісальнікаў, а не філолагаў-фалькларыстаў. Сур'ёзна ж гарадскія традыцыі, асабліва «нізавыя», пачынаюць фіксавацца і вывучацца толькі апошнім часам. Таму акрамя палявой практыкі (экспедыцыйнай работы), студэнтам павінна прапаноўвацца гарадская фальклорная практыка [гл.: 1; 3]. Экспедыцыйныя і іншыя дакументальныя матэрыялы, якія характарызуюць пэўную рэгіянальную традыцыю ва ўсім аб'ёме ці яе асобныя, найбольш паказальныя фрагменты, з'яўляюцца, акрамя ўсяго, выключна каштоўным гісторыка-культурным набыткам, важнай крыніцай сведчанняў, якія могуць быць пакладзены ў аснову сучаснай культурнай палітыкі і стратэгіі ўзнаўлення найлепшых традыцый духоўнай культуры Беларусі.

У заключэнне падкрэслім, што сучасная культуралагічная адукацыя, з аднаго боку, павінна трансліраваць традыцыйныя духоўна-маральныя каштоўнасці ад пакалення да пакалення дзеля самазахавання беларускага народа, аховы ад згасання, распаду, смерці культуры. Сама ж народная культура здатна прадставіць сучаснай адукацыі шкалу каштоўнасцей арыенціраў і гэтым у многім вызначыць яе змест (канечне, новая гістарычная сітуацыя, абставіны культурнай дынамікі непазбежна ўносяць свае істотныя карэктывы). Стаўшы прадметам дзейснага практычнага засваення, народная духоўная культура можа даць самую мадэль для шматузроўневай і інтэгральнай адукацыі і выхавання.

ЛІТАРАТУРА

1. Кавалёва Р. М., Марозава Т. А., Прыемка В. В. Фальклорная практыка: метадычныя ўказанні і праграма-апытальнік. – [Электронны рэсурс]. 2006. – Рэжым доступу: <http://www.philology.bsu.by>. – Дата доступу : 12.11.2006.
2. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс // Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. М., 1991. – с.331
3. Рекомендации к прохождению фольклорной практики в городских условиях [Электронны рэсурс] / МГПУ. М., 2006. Рэжым доступу: <http://www.mhpi.ru/scudent/science/folk/recommendations.php>. – Дата доступу: 24.12.2006.
4. Шеховцев А. Ю. Информация в структуре современного мышления: парадигмальные и социокультурные основания. 09.00.01. Автореф. диссертации... доктора филос. наук. Саратов, 1999. С.4.